

FoU Rapport 54:2009

Köra för att Lära™

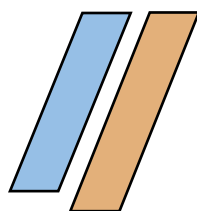
Att använda och utvärdera en ny arbetsmetod inom kommunens verksamhet för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning

Lisbeth Nilsson

Besöksadress:
Västra varvsgatan 11 Luleå

Telefon:
0920-20 54 00 vx

FoU Norrbotten är en fristående verksamhet inom Kommunförbundet Norrbotten. Vill du veta mer om vårt arbete eller ladda hem tidigare FoU rapporter . Gå till www.founorrbotten.se

FoU NORRBOTTEN

Förord

Upprinnelsen till det här projektet var att personalen på dagcenter i Jokkmokk kontaktade mig angående mitt projekt med träning i elrullstol. De hade hört att jag var på Jokkmokks vårdcentral och tränade personer inom landstingets verksamhet och ville veta om en av deras brukare också kunde få delta. Det fick han och de positiva upplevelserna av träningen ledde så småningom till en ansökan om medel från FoU Norrbotten.

Idén var att vi genom att införa träningsmetoden Köra för att Lära™ i dagverksamhet för vuxna utvecklingsstörda och särskola skulle få till stånd en kunskapsutveckling både för brukarna och för personalen i dessa verksamheter.

Ansvariga för Handikappomsorgen och Särskolan har gett starkt stöd för idén och genomförandet av projektet, utan deras samverkan och kreativa initiativ hade projektet aldrig förverkligats och genomförts.

Jokkmokk 2009

Lisbeth Nilsson
Metodhandledare i FoU-projektet

Sammanfattning

Projektet initierades av personal inom Jokkmokks kommuns dagverksamhet för vuxna personer med utvecklingsstörning. Personalen hade kommit i kontakt med träningsmetoden Köra för att Lära i elrullstol via landstingets vårdcentral och ville prova den med sina brukare. Syftet med projektet var att prova och utvärdera effekterna av att införa träningsmetoden i kommunens verksamhet för vuxna utvecklingsstörda samt i särskolan i Jokkmokk. Projektet kunde genomföras genom samverkan kring användning av träningsutrustning, - lokal och handledare. Anhöriga till elever och brukare informerades om projektet.

Projektdeltagare var personal, elever och brukare i de berörda verksamheterna. Personalen fick utbildning i träningsmetoden, handledning enskilt och i grupp samt ytterligare utbildning i metoden av metodhandledaren Lisbeth Nilsson. Träningen var i första skedet förlagd till vårdcentralen men flyttades senare till dagverksamheten för vuxna, där den fortfarande finns. I början fanns en elrullstol med mittplacerad styrspak tillgänglig för träningen på vårdcentralen. När träningen flyttades till dagverksamheten tillkom ett exemplar av Entra Tiro, den speciella träningselrullstolen som har en sits som kan användas av både barn och vuxna. Träningen började under våren 2003 med enstaka deltagare och utökades successivt fram till sommaren 2006. Sammanlagt tillämpade 15 personal träningen med 20 elever/brukare.

Data om träningen samlades in genom videofilmning, observationsprotokoll och ett särskilt utvecklat och testat instrument användes för att skatta deltagarnas förmåga att använda styrspaken på elrullstolen. Personalen besvarade vid tre tillfällen enklare enkäter om sina upplevelser av att använda metoden.

Resultaten visade att elever/brukare gjorde oväntade framsteg och hade oväntad nytta av träningen. De visade också att personalen tyckte det var roligt och inspirerande att använda metoden även om de upplevde att det kunde vara svårt att alltid vara kreativ och hitta nya vägar för att utveckla träningen för sina elever/brukare. Projektet visade att metoden är effektiv och användbar inom de verksamheter där den prövades. Det visade också att personalen behövde mycket tid för att lära och praktisera en metod som involverade teknik och speciell metodik som behövde anpassas individuellt för olika elever/brukare. Men, de fick den tiden och möjligheter att reflektera över sina elevers/brukares resultat tillsammans med en handledare. Därmed fick metoden fäste och lever vidare trots att projektiden sedan länge är slut.

E-post: lisbeth.nilsson@kiruna.nu

Hemsida: www.lisbethnilsson.se

Innehållsförteckning

Förord	2
Sammanfattning	3
Bakgrund	6
Inledning	6
Personer med utvecklingsstörning	6
Att arbeta med personer med utvecklingsstörning	7
Tidigare studier i projektet Köra för att Lära™	7
Utvecklingen av en speciell träningselrullstol	8
Syfte	8
Frågeställningar/Delfrågor	8
Teori	9
Verksamhetsteori - aktivitetsteori	9
Zonen för proximal utveckling	9
Symbolisk interaktionism	9
Inlärd hjälplöshet och kommunikation	10
FoU-projektet i Jokkmokks kommun	10
Projekt- och metodbeskrivning	10
GT-metoden och datainsamling	11
Urval av deltagare	11
Deltagande personal	11
Deltagande elever och brukare	11
Samtidig insamling och analys av data	12
Statistisk metod	12
Införande av träningsmetoden Köra för att Lära™	13
Introduktion till personal	13
Introduktion till elevers och brukares närstående	13
Lokaler och elrullstolar för träningen	13

Träningsfrekvens och principer för träningstäthet.....	13
Metodhandledning av personal.....	14
Störningsmoment	14
Metodologiska reflektioner	14
Etiska överväganden	15
Resultat.....	15
Enkel enkät till personalen i september 2003	15
Tillväxt av medvetande om verktygsanvändning	16
Skattningschema över tillväxt av medvetande.....	16
Prövning av det åtta-fasiga schemats tillförlitlighet.....	16
Elevernas och brukarnas skattade tillväxt av medvetande	17
Kritiska övergångar mellan faserna i processen.....	17
Tillväxten av medvetande är en social-psykologisk process	18
Personalens tillväxt av medvetande.....	18
Enkel enkät till personalen i juni 2004	18
Tematisering under metodhandledning med personalen	19
Tema: tilltalsform	19
Tema: bedömande och bekräftande	20
Tema: produkt och process	21
Tema: väl invanda förhållningssätt.....	21
Tema: att uppleva mening	22
Presentationer av FoU-projektet och studiebesök.....	23
Presentation på rehabiliteringsmässan i Älvsjö, Stockholm	23
Diskussion	24
Meningsfull aktivitet och drivkrafter	24
Samspel och anpassning av träningen	24
Resurser som krävs för att föra in en ny arbetsmetod	25
Hur kan vi lyfta över plåtår - få medvetandet att växa?	25
Tankar inför framtiden	26
Referenslista	28
Bilagor	

Bakgrund

Forskningsprojektet med träning i elrullstol startades 1993 av arbetsterapeut Lisbeth Nilsson på barnhabiliteringen i Gällivare (Nilsson, 1996 och 2000). Projektet utvecklades och utvidgades kontinuerligt och i början av 2000-talet fick träningsmetoden namnet Köra för att Lära™. Metoden fick namnet därför att målet med träningen i första hand var att personer med kognitiva funktionsnedsättningar skulle få möjlighet att öka sitt medvetande om den egna förmågan att påverka genom sitt eget agerande, samt att förstå konsekvenserna av sina handlingar – snarare än att lära sig att köra. Metoden användes med personer som var gående eller beroende av förflyttningshjälpmedel och syftet var främst att öka medvetandet om verktygsanvändning, inte att träna för att få en egen elrullstol. Naturligtvis kunde det målet tillkomma i andra hand om en person hade det behovet. I början av 2000-talet tillämpades metoden i en prototyp av styrspaksstyrd elrullstol speciellt utformad för personer med kognitiva funktionsnedsättningar. Prototypen hade utformats i samråd mellan utvecklingsavdelningen hos tillverkaren Permobil och Lisbeth Nilsson. Hösten 2002 påbörjades en studie av träning i elrullstol med dagvårdspatienter på Jokkmokks vårdcentral. I januari 2003 träffade Lisbeth Nilsson kommunens sjukgymnast och personal från dagcenter för vuxna med utvecklingsstörning i Jokkmokk. De hade blivit intresserade av metoden Köra för att Lära™ och ville att en av deras brukare skulle få prova träningsmetoden. Han hade under första hälften av 1990-talet en träningsperiod i elrullstol på cirka två år, men uppnådde inte målet att köra självständigt och säkert. Sjukgymnasten och personalen såg metoden som en ny möjlighet för honom att få utveckla förmågan att köra elrullstol. De positiva erfarenheterna av hans träning utmynnade i en ansökan till FoU Norrbotten om medel till ett FoU-projekt. Syftet med projektet var att höja personalens kompetens och införa träningsmetoden Köra för att Lära™.

Inledning

Personer med utvecklingsstörning

Personer med utvecklingsstörning är en heterogen grupp. De kan ha mycket olika grad av funktionsnedsättning och deras funktionshinder kan ha många bakomliggande orsaker. Det är vanligt att personer med utvecklingsstörning har epilepsi och ytterligare funktionsnedsättningar som påverkar deras rörelseförmåga, syn, hörsel och varseblivning (Neistadt & Crepeau, 1998).

Det kan vara svårt att bedöma den kognitiva nivån hos personer med utvecklingsstörning beroende av vilken grad av störning och vilken kombination av tilläggs-handikapp de har. Begränsad förmåga att kommunicera kan också försvåra bedömningen av deras kapacitet och potential (Gordon, Schanzenbacher, Case-Smith & Carraso, 1996; Ross & Bachner, 1998). De personer som har de svåraste graderna av utvecklingsstörning behöver mycket stöd och tillsyn i sina dagliga

aktiviteter (Ross & Bachner, 1998) och de är också svåra att engagera i någon meningsfull aktivitet (Nilsson & Nyberg, 2003).

Att arbeta med personer med utvecklingsstörning

Arbetet med personer med utvecklingsstörning ställer höga krav på personalens erfarenhet, kunskap och empati. Personalens förmåga att tolka och samspela med personer som har olika grad av förståelse för omvärlden och olika kommunikationssätt avgör hur de kan utvecklas tillsammans (Brodin, 1991). Det är inte givet att det är personerna med funktionsnedsättning som är mest annorlunda eller behöver växa mest (Dahlöf, 1999) personalen behöver också stimuleras och utvecklas. Kunskap om hur olika förmågor utvecklas och bra redskap för att bedöma en persons aktuella förmåga ger förutsättningar för att personalen ska kunna ge personen en precis rätt utmaning för att stödja hans eller hennes utveckling (Yerxa, 1998). Kunskapen kan inte överföras direkt i tal eller text utan varje människa måste konstruera sin egen kunskap. Kunskap skapas och omskapas mellan människor när de använder sin personliga erfarenhet och information från andra källor för att lösa olika problem (Wells, 1999).

Därför är det viktigt att personal som arbetar med personer med utvecklingsstörning kan uppleva att deras arbetsmetoder fungerar. Om personalen har en gemensam tro på att de är på rätt spår, att de gör något meningsfullt så kan de också känna att resultaten är värda deras arbetsinsats (Ross & Bachner, 1998).

Tidigare studier i projektet Köra för att Lära™

De första deltagarna i projektet var två förskolebarn med mycket svår utvecklingsstörning och ytterligare funktionsnedsättningar i form av svårt rörelsehinder, svår synnedsättning, epilepsi, inget tal och ingen alternativ kommunikation. Förskolebarnen fick genom träningen möjlighet att lära sig hur en elrullstol kan sättas i rörelse genom att styrspaken aktiveras med handen. Deras framsteg visade att träningen i elrullstol med styrspak kunde stödja utvecklingen av medvetandet hos barn med svåra kognitiva funktionsnedsättningar. Genom träningen fick barnen ett växande medvetenhet om vad de kunde åstadkomma genom att agera med styrspaken. De blev mer vakna och alerta, de började använda armar och händer om än i mycket begränsad omfattning och de började förstå det enkla sambandet mellan sitt agerande på styrspaken och att stolen sattes i rörelse. (Nilsson, 1996; Nilsson & Nyberg, 2003).

Projektet har under åren som följt utökats med fler personer med olika grader av kognitiva funktionsnedsättning och med olika kombinationer av ytterligare funktionsnedsättningar. Mer än 100 personer i åldrar från 12 månader till 86 år har deltagit i träningen. Ett av studiens viktigaste resultat var kartläggningen av personernas tillväxt av medvetande under träningen i elrullstolen. Under den löpande insamlingen och analysen av data identifierades åtta huvudfaser och två kritiska övergångar under utvecklingen av förmågan att använda styrspak för att köra målriktat och säkert med elrullstol. (Nilsson, 2007).

Identifieringen av processen tillväxt av medvetande om hur styrspaken kan användas för att sätta elrullstolen i rörelse klargjorde att personernas tillväxt skedde på ett flytande sätt och inte steg-för-steg. Det hände ofta att en person visade tecken från flera av huvudfaserna i processen vid ett träningstillfälle. Flytandet mellan faserna påverkades av hur personens aktuella grad av koncentrationsförmåga och uppmärksamhet varierade. Den nya kunskapen gjorde det möjligt att utveckla generella träningsstrategier för de olika huvudfaserna i processen. (Nilsson, Thulesius, Nyberg & Eklund, ingår i Nilsson, 2007).

Utvecklingen av en speciell träningselrullstol

Projektarbetet visade tidigt att det var svårt att använda de elrullstolar som fanns på marknaden för träningen. Av detta följde att samverkan med elrullstollverkaren Permobil inleddes 1994. Målet var att få fram en elrullstol som passade bättre för träning med personer med kognitiva funktionsnedsättningar. Den löpande insamlingen och analysen av data om deltagarnas resultat gjorde det möjligt att stegvis identifiera vilka egenskaper hos en elrullstol som främjade eller hindrade deras inläring av hur den kunde sättas i rörelse eller manövreras med styrspaken (Nilsson & Eklund, 2006). Identifieringen av egenskaper som främjar lärandet utgjorde grunden till utformningen av tre prototyper av en speciell elrullstol som användes i olika projekt mellan 1996 och 2002. Träningselrullstolen fick en speciell anpassning av elektroniken som gjorde att effekterna av styrspaksanvändningen blev mer förutsägbara och därmed lättare att lära för personer med nedsatt förståelse av omvärlden.

Slutprodukten blev en träningselrullstol som var mer lämplig att använda tillsammans med metoden Köra för att Lära™. För att öka tillgängligheten till träning i den speciella elrullstolen fick den en ”en-för-alla”-design så att den lätt kunde användas av många personer i olika åldrar. Sittenhetsen var konstruerad så att man snabbt och utan verktyg kunde ställa om sitsstorleken så att den passade antingen för barn eller vuxen, därmed kunde alla träningsdeltagare i en verksamhet träna i en och samma elrullstol. (Bilaga 1, Entra Tiro, broschyr Permobil).

Syfte

Projektets syfte var att undersöka vad som händer när träningsmetoden Köra för att Lära™ införs i särskola, på dagcenter och boende för vuxna utvecklingsstörda samt för personliga assistenter som arbetar med personer med hjärnskador inom handikappomsorgen. Träningen genomfördes med en prototypstol för vuxna samt den speciellt utvecklade ”en-för-alla” elrullstolen Entra Tiro.

Frågeställningar/Delfrågor

Vad händer när personalen och brukarna får tillgång till och erfarenhet av att använda den nya träningsmetoden?

Kan träningsmetoden införlivas i den ordinarie verksamheten?

Teori

Verksamhetsteori - aktivitetsteori

Vygotsky (1896-1934), Leontjev (1903-1978) och Luria (1902-1977) grundade på 1920-talet den kulturhistoriska skolan i Moskva, där man arbetade fram en dialektisk-materialistisk psykologi. Forskningen inriktades på att förstå vad som styr människans handlande, vilka mål handlingarna har, vilka medel och aktiviteter som används på väg mot målen och vilka resultat som uppnås. Vygotsky inriktade sig på verksamhetens iakttagbara delar medel och aktiviteter, men även på medvetandeprocesser. Människan föds in i en speciell social värld, i en speciell kultur. Där utvecklas hon genom samspel med andra människor, tar till sig deras beteenden, språk, sätt att handla och använda redskap. Medvetandet uppstår och utvecklas genom människans verksamhet, praktiska handlande och användande av verktyg och språk. Genom att aktivt handla, undersöka eller handskas med föremål i sin omgivning och genom att i samspel se eller höra hur andra agerar kan spädbarnet, barnet, tonåringen eller den vuxna människan lära sig att ta kontakt med, beröra, utforska hur hon ska bete sig, handla, tänka eller förhålla sig i olika situationer (Luria, 1976 och 1979; Leontjev, 1977/2001; Vygotsky 1978 och 1986/1994; Wertsch, 1985; Jerlang, 1992; Haenen, 2001).

Zonen för proximal utveckling

Den mentala förmågan hos en person brukar mätas genom test av vilka uppgifter personen har kapacitet att klara självständigt. Enligt Vygotskys teori om zonen för proximal utveckling (1978) är det viktigt att man även tar reda på vad en person kan klara med stöd av någon annan eller i samverkan med andra som har högre kapacitet. Zonen för den proximala utvecklingen utgörs av området mellan den aktuella utvecklingsnivån - aktivitet som kan utföras självständigt och den potentiella utvecklingsnivån – aktivitet som kan utföras med vägledning eller stöd av andra. Den aktuella nivån omfattar redan utvecklade funktioner och zonen för proximal utveckling omfattar funktioner som är under utveckling. Teorin är ett verktyg som gör det möjligt att förstå och staka ut var en person befinner sig i sin dynamiska utveckling (Engeström et al, 1999; Haenan, 2000).

Symbolisk interaktionism

Mead (1910) menar att medvetenhet om mening uppstår när social stimulans och gensvar i en förmedlande aktivitet anpassas under ömsesidigt samspel. Han antar att en individs medvetenhet om mening huvudsakligen består i en medveten attityd mot objektet för handlingen. Ur individens känsla av beredskap att utföra en speciell handling växer känslan av mening med aktiviteten. Framväxten av en känsla av beredskap till en handling och en känsla av mening med en aktivitet är beroende av hur väl attityd och stimulans anpassas till gensvar och beteende (Berg et al, 1982; Charon, 1995).

Inlärld hjälplöshet och kommunikation

Inlärld hjälplöshet kan uppstå genom upprepade misslyckanden och upplevelse av att misslyckandena har orsaker som står bortom ens möjlighet att kontrollera (Seligman, 1976). Personer med utvecklingsstörning befinner sig i riskzonen för att bli inlärld hjälplösa. De får ofta uppleva misslyckanden och höra negativa kommentarer om sin kapacitet. Detta leder till att de blir mindre vidhållande i sina ansträngningar eller avstår från att göra nya försök efter sina misslyckanden (Weisz, 1979). Brodin (1991) som studerat kommunikation hos gravt utvecklingsstörda flerhandikappade barn menar att upprepade försök till kommunikation som inte får gensvar först avtar för att sedan upphöra. När mottagandet uteblir hämmas även avsändandet, den icke mottagna handlingen är en dödfödd handling (Asplund, 1987). Asplund menar också att händelser som ingen uppmärksammat har inte hänt – om trädet i skogen faller utan att någon hör det så har det inte fallit. Om ingen lägger märke till att en person försöker kommunicera så blir följden att man säger att den personen inte kommunicerar.

De teorier och idéer som finns i referensramen kan passa in på alla människor och är inte beroende av om man har eller inte har en funktionsnedsättning. Vi lever alla i ett sammanhang och i det sammanhanget behöver vi uppleva mening med det vi gör och få stimulans att utveckla våra olika förmågor både i invanda och nya aktiviteter.

FoU-projektet i Jokkmokks kommun

FoU-projektet har titeln: Att använda och utvärdera en ny arbetsmetod inom kommunens verksamheter för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning. FoU-projektet genomfördes i samverkan med Lisbeth Nilssons forskningsprojekt inom Norrbottens läns landsting och verksamheter inom särskolan och handikappomsorg i Jokkmokks kommun. Träningen i elrullstol prövades och utvärderades i det vardagliga arbetet med elever och brukare i de olika verksamheterna i Jokkmokk. FoU-projektet startade i maj 2003 och pågick till oktober 2005. Därefter har användning av träningsmetoden Köra för att Lära™ fortsatt i verksamheternas egen regi med enstaka tillfällen av handledning fram till och med våren 2006.

Projekt- och metodbeskrivning

Beskrivningen av vad som skett under projektets gång flätas samman med metodbeskrivningen eftersom klassisk grundad teori enligt Glaser användes för den jämförande, parallella insamlingen och analysen av data (Glaser & Strauss, 1967; Glaser, 1978 och Glaser, 1998). Först presenteras grundad teori enligt Glaser, successiv intagning av deltagare i projektet samt insamling och analys av data. Därefter presenteras proceduren för införandet av träningsmetoden, metodologiska reflektioner och etiska överväganden.

GT-metoden och datainsamling

Forskning enligt klassik grundad teori (GT) börjar med en generell fråga som rör ett speciellt intresseområde – i det här fallet vad som händer när man försöker föra in en ny arbetsmetod i kommunala verksamheter för personer med kognitiva funktionsnedsättningar. Avsikten med en GT-studie är att förstå intresseområdet utifrån de aktörer som är inblandade – personal, elever och brukare – och få svar på ”vad som pågår, vad som är aktörernas huvudangelägenhet och vad som främst påverkar vad som händer på området” (Glaser 1998 och 2001). Allt är data och med det menas (fritt översatt från engelska) att: ”den kortaste kommentaren till den längsta intervjun, skrivna ord i tidskrifter, böcker och tidningar, felkällor som rör en själv eller andra, falska eller oegentliga variabler eller vad helst annat som kan komma i forskarens väg inom hans intresseområde är data för den grundade teorin” (Glaser, 1998, s 8). Alla sorters data kan användas i en GT, kvalitativa lika väl som kvantitativa. I en GT jämför man data oberoende av dess likställdhet vad gäller t.ex. likadana egenskaper eller likadana utfall, resultat (Glaser, 2003). Data kodas systematiskt i en rigorös process, den som blivit intresserad av processen kan läsa mer om GT-metoden i Glasers böcker (1978 och 1998). En grundad teori är inte en sanning men en hypotes som kan bekräftas eller jämkas (Glaser 1998).

Urval av deltagare

I samråd med cheferna för handikappomsorgen och särskolan bestämdes att projektet i första skedet skulle avgränsas till personal på dagcenterverksamheten för vuxna personer med utvecklingsstörning samt personal på träningsskolan.

Deltagande personal

Personal i de olika verksamheterna introducerades successivt i den praktiska användningen av Köra för att Lära™ med början i september 2003. Dagcenters ordinarie personal var först in sedan tillkom assistenter för en nyttillkommen brukare med mycket grava funktionsnedsättningar, deras vikarier och träningsskolans personal. Sist in blev personliga assistenter för två hemmaboende brukare som kom med i projektet under senare halvan av 2005. Flera försök gjordes att få med personalen från boendet i den praktiska träningen. Ett fåtal var med och tittade någon gång men det blev inte mer än så. Sammanlagt var 15 personal involverade i den praktiska användningen av träningsmetoden.

Deltagande elever och brukare

Elever och brukare togs successivt in i projektet en efter en i den takt som kändes hanterbar för deras personal. Fem elever från särskolan och 13 brukare från dagcenter samt två brukare med personlig assistans provade träningen under projektiden.

Samtidig insamling och analys av data

Data från intresseområdet samlades in och analyserades samtidigt under hela projektiden. Personal, elever och brukare har successivt engagerats i projektet. Personal har jämförts med sig själv och annan personal, brukare har jämförts med sig själva och varandra. Dessutom har jämförelser gjorts av utfall mellan olika konstellationer av personal och brukare. Varje person – personal, elev eller brukare – har på något sätt bidragit med sina erfarenheter av att använda metoden. Många av eleverna och brukarna hade inte förmåga att tala eller hade ett mycket begränsat sätt att uttrycka sina erfarenheter, vilket gjorde att observationer och tolkningar av beteenden blev en viktig del av datainsamlingen.

Data om eleverna och brukarna samlades in av metodhandledaren och personalen. Ett speciellt observationsprotokoll (Bilaga 2) användes för noteringar om effekterna av träningen i elrullstol. Metodhandledare och personal som var delaktiga vid ett träningstillfälle fyllde i var sitt observationsprotokoll. I protokollet noterades datum, tränare, närvarande personer, särskilda iakttagelser av förändring och tolkningar av agerande. Dessutom skattades brukarens aktivitetsgrad (1-5) och huvudfas (1-8) av medvetande om användning av styrspak. Huvudfasen skattades med hjälp av ett skattningsschema (Bilaga 3) som utvecklats tidigare under projektet Köra för att Lära.

Videoinspelning användes för att dokumentera och jämföra effekterna av träningen. Första träningstillfället spelades in i sin helhet därefter gjordes enstaka inspelningar över tid när det skett en förändring i elevens/brukarens hantering av styrspaken.

Data om personalen samlades in av metodhandledaren. Enkla formulär med öppna frågor användes vid två tillfällen för att samla in data om personalens upplevelser och synpunkter angående införandet av metoden. Ett enkelt frågeformulär besvarades av de i personalen som deltog vid studiebesök och presentationer av projektet och träningsmetoden under en resa till Stockholm. Datainsamlingen skedde dessutom genom noteringar från samtal t.ex. vid individuell praktisk handledning och vid handledning av personal i grupp. Alla aha-upplevelser och plötsliga insikter om samband mellan data noterades (memoing) och jämfördes med andra data. Jämförelser, kodning och sortering av data enligt GT-metoden gjordes för att urskilja om det fanns ett mönster i det som skedde vid införandet av träningsmetoden i verksamheten.

Statistisk metod

Microsoft Office Excel, 2003 användes för att analysera insamlade data från skattningen av elevens/brukares huvudfas av medvetande om användning av styrspak vid träningens start samt vid slutbedömning.

Införande av träningsmetoden Köra för att Lära™

Introduktion till personal

Under sensvåren 2003 genomfördes en halvdags introduktion i träningsmetoden Köra för att Lära™. Introduktionen upprepades vid flera tillfällen för att all personal på dagcenter och boende för vuxna utvecklingsstörda och personliga assistenter skulle ha möjlighet att delta. Personal och assistenter på särskolan fick samma introduktion under hösten 2003. Sammanlagt deltog cirka 25 personal i den grundläggande introduktionen.

Introduktion till elevers och brukares närstående

Projektledaren Åsa Nilsson och metodhandledaren Lisbeth Nilsson informerade föräldrar, anhöriga och gode män dels om syftet med FoU-projektet och dels om träningsmetoden vid anhörigträff på dagcenter och föräldramöte på särskolan.

Lokaler och elrullstolar för träningen

Från 2003 till hösten 2004 skedde träningen med en prototyp av träningselrullstolen i arbetsterapins lokaler på Jokkmokks Vårdcentral. Personal, elever och brukare kom till träningslokalen per fot eller med dagcenters egen minibuss. I början av hösten 2004 fick dagcenterverksamheten för vuxna tillgång till mer utrymme i direkt anslutning till befintliga lokaler och då flyttades prototypen och träningen till dagcenters lokaler. I slutet av 2004 tillkom ett exemplar av träningselrullstolen Entra Tiro som tillverkaren Permobil lånade ut till metodhandledaren. Under 2005 skedde en ytterligare utökning av utrymmet. Därmed blev fler rum tillgängliga för träningen och det blev lättare att välja mellan att träna i lugn eller stöjig miljö. Nackdelen med att lämna vårdcentralen var att miljön där kunde erbjuda mer utmanande träningsmiljöer för elever/brukare med lättare kognitiva funktionsnedsättningar, än vad dagverksamhetens lokaler kunde erbjuda.

Träningsfrekvens och principer för träningstäthet

Träningen i elrullstol genomfördes en gång i veckan så länge träningen var förlagd till Jokkmokks vårdcentral. När träningen flyttades till dagcenter var det lättare att göra individuella anpassningar av träningen. Frekvensen kunde då anpassas bättre till den enskilda elevens/brukarens grad av utvecklingsstörning, aktuella hälsotillstånd och dagsform. En ledande princip var att den förmåga som uppnåtts vid ett tillfälle skulle gå att återhämta inom cirka 10-15 minuter av nästkommande träningstillfälle. I annat fall hade det gått för lång tid mellan träningstillfällena. Som exempel kan anges att en person med grav utvecklingsstörning kunde behöva träning två gånger i veckan för att inte tappa sin huvudfas och en person med lättare kognitiv funktionsnedsättning kunde utvecklas med träning en gång i månaden. Ett träningstillfälle varade oftast cirka 45 minuter, men längden kunde variera mellan 20 och 60 minuter beroende av elevens/brukarens dagsform.

Metodhandledning av personal

Personalen som följde med individerna till träningen fick stegvis ta över träningen under metodhandledarens ledning. Under första halvåret av projektet fick personalen på dagcenter grupphandledning två timmar varannan vecka och personalen på särskolan två timmar en gång i månaden. I grupperna diskuterades datainsamling och datahantering (ifyllande av protokoll, iakttagelser av individuella förändringar och skattningar av aktivitetsgrad och utveckling), hur metoden kan användas och anpassas för varje enskild individ och vilka effekter som kan förväntas generellt och individuellt av träningen. I gruppen tittade man tillsammans på speciellt intressanta avsnitt av dokumentationen på video eller i noteringarna i observationsprotokollen. Handledningen syftade till att få personalen att stegvis utveckla en förtrogenhet med sättet att dokumentera, göra skattningar, dra slutsatser av sina iakttagelser och lära sig att anpassa träningen till brukaren så att han eller hon kunde komma vidare i utvecklingen av sin förmåga. I gruppen diskuterades också upplevelser och reflektioner kring hur det var att sköta träningen själv, vad som var svårt och roligt med att använda arbetsmetoden och om den hade några generella effekter i deras arbete.

Störningsmoment

Reparationer och underhåll av elrullstolar var ett störningsmoment som inverkade på träningens regelbundenhet. Det hände vid något tillfälle att det blev uppehåll i träningen i någon vecka för att delar av eller hela prototypstolen skickats för reparation till Länsservice i Gällivare/Permobil i Timrå eller att den stod stilla i väntan på att hjälpmedelsteknikern från Gällivare skulle komma för att byta batteri. Situationen blev bättre när vi utöver prototypstolen fick tillgång till ett exemplar av träningselrullstolen Entra Tiro.

Metodhandledaren Lisbeth Nilsson hade från september 2005 färre tillfällen med handledning på grund av ökande intensitet i arbetet med avhandlingen om Köra för att Lära och växande medvetande om verktygsanvändning (disputerade i Lund i mars 2007). Den minskade handledningen kunde ses både som ett störningsmoment och en positiv utmaning för personalen som gradvis fick ta över ansvaret för träningen.

Metodologiska reflektioner

Styrkan i att samtidigt samla in data och göra jämförande analyser var att nya reflektioner om förändringar och samband prövades och utvärderades löpande i projektarbetet. Deltagarnas erfarenheter och kunskaper ökade stegvis och kunde tillämpas i arbetet med träningen. Fördelen med att ta in elever och brukare en efter en i projektet var att personalen successivt fick lära sig och reflektera över vilka effekter den nya träningsmetoden kunde ge för olika elever/brukare. De utvecklade strategier för hur de skulle fördela träningspassen mellan varandra och jämkade in träningen i elevens/brukarens andra aktiviteter. Det stegvisa införandet av träningen gav även en jämnare fördelning när det gällde metodhandledarens insatser.

Videofilmerna var en mycket värdefull dokumentation som gav möjlighet att registrera och jämföra förändringar i förståelse och samspel mellan personal – elev/brukare och handledare under träningspassen och över tid. Videosekvenser från träningen var en bra startpunkt för diskussioner om effekterna av metoden under grupphandledning av personalen. Gruppen tittade på kortare videosekvenser som valts ut av personal eller handledare. Sekvenserna valdes t.ex. för den visade ett nytt agerande hos elev/brukare och gruppen diskuterade och tolkade agerandet utifrån sina olika perspektiv och kännedom om elev/brukare.

En utmaning för metodhandledaren var att både elever, brukare och personal hade olika bakgrund i fråga om förståelse, kunskap och erfarenhet. Ett annat problem var svårigheten att i träningssituationen ge handledning på en nivå som var lämpad för både elev/brukare och personal. Eleven/brukaren behövde ett utvecklande samspel under träningen samtidigt som medföljande personal behövde förklaringar och instruktioner om sättet att träna – vad, var, när, hur, varför.

Etiska överväganden

Projektet med elrullstolsträning har prövats i Umeås etiska kommitté vid fyra tillfällen, senast under 2002. Deltagarna och/eller deras anhöriga fick information om projektet och gav sitt medgivande till deltagande. Dokumentation och videofilmer hanterades som journalmaterial. Tillstånd för visning av videosekvenser i undervisningssyfte och fotografering för tidskrifter, broschyrer inhämtades från deltagare och anhöriga. Det var fritt för deltagarna att när som helst upphöra med träningen. Personalen som inte omfattas av den etiska prövningen har fått information och deltagit på samma villkor.

Resultat

Projektet inleddes under 2003 och avslutades under 2006. Sammanlagt 15 personal använde aktivt träningsmetoden Köra för att Lära™ med 20 elever och brukare. De sex eleverna kom från träningsskolan. Elva brukare kom från dagcenter och tre brukare kom med sina personliga assistenter. Sju i personalen arbetade på träningsskolan, fyra arbetade på dagcenter för vuxna med utvecklingsstörning och fyra var personliga assistenter.

Enkel enkät till personalen i september 2003

Avsikten med enkäten var att få veta något om personalens tankar kring införandet av träningsmetoden. Enkäten besvarades skriftligt av fyra personal på dagcenter då de var de första som använde träningsmetoden. Likartade och identiska svar har utelämnats.

-Vad var er första tanke när ni fick höra talas om metoden?

”jag tänkte vilken grej, kan detta verkligen fungera”

”det måste vi prova, något nytt!! Men vad ska det leda till?”

-Hur tänker ni nu?

"Oj, tänker jag! Vad våra elever kan. Tänk att dom har fått möjlighet att fylla "lite" i sin tillvaro som kan leda till mycke'. Utveckling, glädje. Att några vaknar upp från trisselässen "innehållslös dag"

-Hur känns det att träna själv?

"Det känns roligt, kul att se rullstolsköraren lyckas"

"Lite osäkert, men det är viktigt att titta på Lisbeth hur hon säger och agerar."

"Roligt. Bara man vågar tro på sig själv!! Det kommer nog ta tid!!!"

-Vad är svårast?

"Benämningen på orden runt handen, tryck mm"

"att som handledare ge rätt instruktioner"

-Vad är roligast?

"När någon av de som kör, gör något utöver det vanliga"

"glädjen många visar"

"utveckling i arbetet → kvalité → att vi får göra det så ordentligt"

"mycket diskussioner"

Tillväxt av medvetande om verktygsanvändning

Begreppet *medvetande* används som ett paraplybegrepp för de olika sinnen/förmågor som en person utvecklar och använder under inläringen av hur ett verktyg kan användas t.ex. en styrspak på elrullstol (elev/brukare) eller en ny träningsmetod (personal). Med *tillväxt av medvetande* menas den ökande förståelsen för hur verktyget styrspak eller träningsmetod används.

Skattningschema över tillväxt av medvetande

Tidigare studier i projektet Köra för att Lära identifierade processen tillväxt av medvetande om styrspaksanvändning. Utvecklingstecknen för processens åtta faser sammanställdes i ett skattningschema (Bilaga 3), som användes för skattnings av aktuell fas av tillväxt av medvetande hos elev/brukare vid varje träningstillfälle.

Förenklat kan de åtta faserna i processen beskrivas som följer:

Fas 1	en ny aktivitet, ej medveten om möjliga effekter
Fas 2	begynnande förståelse av möjliga effekter
Fas 3	kontroll av grundläggande "effekt" – kan själv använda spaken för att sätta stolen i rörelse
Fas 4	utforskning av olika effekter, riktning och hastighet
Fas 5	experimenterande för att hitta ett mönster för styrning
Fas 6	kontroll över målriktad styrning – kan använda spaken för att styra mot ett mål, tappar kontrollen om uppmärksamheten störs av andra intryck
Fas 7	styr med precision och flyt, bara kör för att det är så roligt, har samtidig kontroll över riktning och hastighet
Fas 8	kan navigera i trånga utrymmen, köra i olika miljöer och göra andra saker samtidigt

Prövning av det åtta-fasiga schemats tillförlitlighet

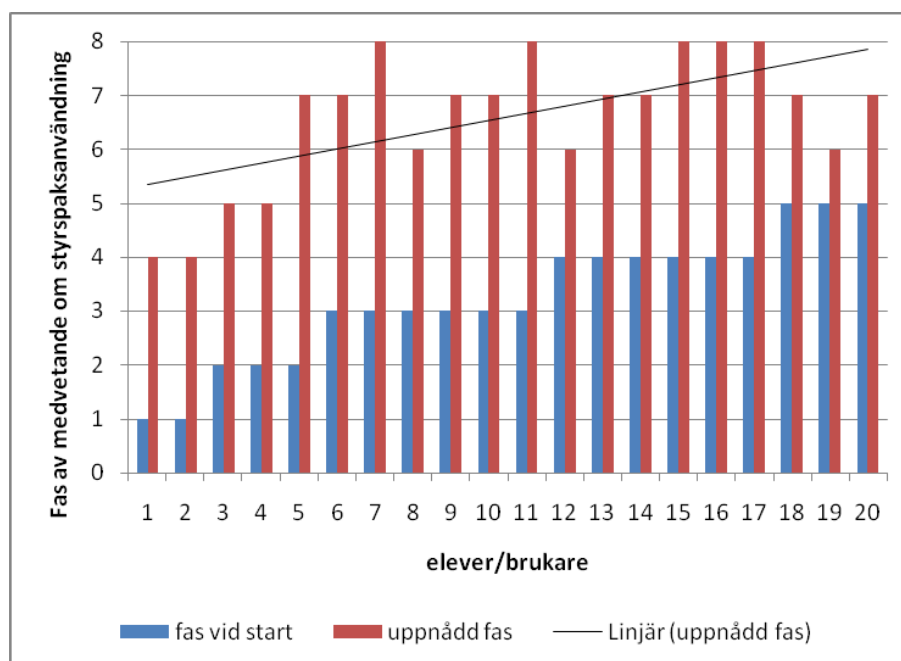
Tillförlitligheten mellan olika bedömare (arbetsterapeuter) som använde skattningsformatet prövades med mycket gott resultat inom

ramen för projektet Köra för att Lära (Nilsson, Eklund & Nyberg, ingår i Nilsson, 2007).

Elevernas och brukarnas skattade tillväxt av medvetande

Det åtta-fasiga skattningsschemat användes för att skatta huvudfas vid varje träningstillfälle. Huvudfasen bestämdes som den fas där elev/brukare befann sig mesta tiden under ett träningstillfälle. Vilken huvudfas en elev/brukare uppvisade under ett träningstillfälle kunde variera betydligt beroende av tillgänglig energi, dagsform och fysiskt och socialt sammanhang. Variationen kunde också vara beroende av hur stabil den så kallade huvudfasen var. När huvudfasen var instabil kunde medvetandenivån flyta upp och ner över flera faser under ett träningstillfälle. När en övergång till ny huvudfas i tillväxtprocessen påbörjades kunde elev/brukare starta i gamla fasen för att sedan glida över i nya huvudfasen mot slutet av träningstillfället.

Spännvidden när det gällde grad av kognitiv funktionsnedsättning var betydande, likaså var spännvidden stor när det gällde träningstid och träningsfrekvens. Eftersom underlaget var litet gjordes inga statistiska beräkningar på dessa data. Det som var intressant var att oavsett de beskrivna olikheterna gjorde alla elever/brukare synbara framsteg från start till slutbedömning under träningen inom FoU-projektet. Den statistiska analysen av de totalt 20 elevernas/brukarnas utveckling av styrpaksanvändning byggde på skattningen av deras huvudfas vid träningens start och huvudfasen vid slutbedömningen (Figur 1).

Figur 1. Tillväxt av medvetande om styrpaksanvändning för 20 elever och brukare. En dubbelstapel för varje person - skattad huvudfas vid träningsstart samt vid slutbedömning. Den horisontella linjen visar utvecklingstrenden för hela gruppen.

Kritiska övergångar mellan faserna i processen

Vissa övergångar från en fas till en annan var svårare än andra, de kallades därför för kritiska övergångar. I processen tillväxt av medvetande fanns två kritiska övergångar. Den första var övergången

till fas 3 - självständig förflyttning, där elev/brukare har utvecklat medvetande om att elrullstolen sätts i rörelse genom att han eller hon tar i eller rör på styrspaken. Den andra var övergången till fas 6 – målriktad självständig förflyttning, där elev/brukare har utvecklat medvetande om hur rörelserna på spaken ska ordnas i tid och rum för att få stolen att gå i den riktning han/hon vill, eller kortare uttryckt förstått mönstret för hur stolen kunde styras med spaken.

Tillväxten av medvetande är en social-psykologisk process

Tillväxten av medvetande om styrspaksanvändning var en social-psykologisk process. Elever/brukare som tränade rörde sig upp och ner över faserna på ett mycket individuellt sätt, beroende av dagsform, aktuell energitillgång och fysiskt och socialt sammanhang. Processen var i ständig rörelse med tillväxt – tillbakagång – tillväxt osv. Hur långt tillväxten av medvetande kunde nå berodde till viss del på förutsättningarna hos elev/brukare/personal men var mycket beroende av samspelet under träningen och sammanhanget där träningen skedde. I projektet Köra för att Lära upptäcktes signifikanta samband mellan tillväxten av förmåga att använda styrspak och träning under lång tid (mer än 30 träningstillfällen) tillsammans med tränare med längre utbildning och i olika lokaler (Nilsson, Nybrerg & Eklund, ingår i Nilsson, 2007).

Personalens tillväxt av medvetande

Resultatet visade att personalen som arbetade aktivt med tillämpningen av träningsmetoden Köra för att Lära™ gick igenom en liknande process av tillväxt av medvetande som elever och brukare. Tillväxt och medvetande om användningen av träningsmetoden hos personalen var på ett likartat sätt beroende av tillgänglig energi och dagsform samt träningens fysiska och sociala sammanhang. Personalens tillväxt av medvetande löpte gradvis och fasen av medvetande kunde under ett och samma träningstillfälle med elev/brukare flyta upp och ner över faserna i ett individuellt mönster. I resultatet fanns även tendenser att personalen hade samma kritiska övergångar i tillväxtprocessen som brukare och elever. Den första kritiska övergången var till fas 3, där personalen kunde genomföra träningen på egen hand efter handledning. Den andra kritiska övergången var till fas 6, där personalen på egen hand kunde tillämpa och utveckla träningen för en viss elev/brukare på ett målriktat sätt genom att välja lämpliga träningsstrategier och anpassa träningen efter aktuell dagsform.

Enkel enkät till personalen i juni 2004

Enkäten besvarades skriftligt av personal från dagcenter och skola. I båda verksamheterna användes benämningen elev när personalen skrev ner sina tankar om träningsmetoden.

-Vad är det roligaste med träningen?

”Att se att alla kan och har förmåga. Se utvecklingen”

”Framför allt att eleverna tycker det är roligt”

”Att se hur de klarar mer och mer och får ökat självförtroende”

-Vad är det svåraste med träningen?
"Att hitta på övningar, lagom utmanande när det gäller de elever som kommit längst. Att inte bli frustrerad – att ha tålamod"
"När man går "tillbaka" i träningen"
"Veta vad som är rätt och fel när man tränar"
"att ge "bra" instruktioner"
 -Hur känns det att berätta och förklara för andra om träningen?
*"Kul. En del tror inte det är sant. Stimulerande"**"Det känns jättebra"*
"Det går bra när man känner att dom är intresserade"
"det känns fantastiskt roligt. Som att man berättar något nytt och smått revolutionerande – folk blir intresserade och vill höra mer"
"Beror på vem man pratar med. En del som är mer insatt kan lättare förstå vad man pratar om"
 -Hur känns det att träna på egen hand?
"Det känns också bra" " Det känns bra att leda ensam, men man lär sig också mycket av att se när Lisbeth leder träningen"
"Hittills har det känts bra. Men fantasin tryter ibland"
"Bara bra än så länge. Saknar Lisbeth ibland när man står still"
 -När vi börjar till hösten – hur ofta vill du ha stöd under träningen?
"1 gång/månad" "beror lite på den man tränar med"
 -Hur ofta ska vi ha handledningsträffar?
"1 gång/månad" – "2 gånger/termin"
 -Är det något speciellt som rör träningen som du vill veta mer om?
"Tips och förslag på aktiviteter att höja träningsnivån när man kommit långt" "Bra om man kan kontakta Lisbeth vid behov"

Tematisering vid grupphandledning

Grupphandledningen med personalen skedde av praktiska skäl i två grupper, en på dagcenter och en på träningsskolan. Under diskussionerna vid grupphandledningen framträdde olika teman med betydelse för tillväxten av medvetande om spakanvändning eller metodanvändning under träningen. Tankar kring ett visst tema väcktes antingen under den individuella handledningen i samband med träningen eller under grupphandledningen och bearbetades vid flera tillfällen i båda handledningsgrupperna. De olika temana upplevdes som relevanta för elever och brukare oavsett ålder eller typ av verksamhet, men temana var också tillämpliga för personal och metodhandledare.

Tema: tilltalsform

Under arbetet med träningen och vid genomgång av videodokumenterade data blev vi uppmärksamma på att vi ofta tilltalade elever/brukare med vi i stället för du, inte bara under träningen i elrullstol utan även i andra situationer. Exempel: "nu ska vi köra till entrén (matsalen, ut i korridoren)", "nu ska vi gå på toaletten", "nu ska vi gå och vila". Denna tilltalsform gjorde att rollerna i det som skulle hända blev mycket otydliga för elev/brukare. Samma tilltalsform uppmärksammades ibland i samspelet mellan olika personer i projekt-/arbetsgruppen. "Vi" användes på samma sätt för att uttrycka att något skulle göras trots att det inte innefattade den

som gjorde utsagan. Exempel: "nu ska vi arbeta så här med...", "vi ska flytta om verksamheterna mellan rummen". Vi kom fram till att rollfördelningen kunde göras tydligare genom att tydligt skilja på vilka roller jag och du har i situationen. Exempel: "nu vill jag att du ska köra till.. och jag följer med dej", "nu ska du gå på toaletten och jag hjälper dej", Nu är det dags för dej att vila och jag ska hjälpa dej till sängen". Alternativt: "jag föreslår att du försöker arbeta så här med..", jag vill att ni flyttar om verksamheterna.." Den här formen av tilltal kräver mer ord, men gör det mer tydligt vem som ska göra vad och kan öka personalens, elevens/brukarens förståelse för olika begrepp i det speciella sammanhanget, för vad som kommer att hända och vem som har ansvar för att det ska hända.

Tema: bedömande och bekräftande

Diskussionen började med en spontan reaktion över hur ofta vi sa: "vad duktig du är", "så där går det inte", "nu är du arg" eller någon liknande bedömande kommentarer under en träningssituation. Temat diskuterades både för relationen elev/brukare – personal och personal – handledare/arbetsgivare. Vi kom fram till att bedömande generella kommentarer som att "vad duktig du är" och liknande upplevs som starkt värdeladdade. Den sortens kommentarer ger ingen vägledning om orsak eller konsekvens, de uttrycker bara allmänt om något är bra eller dåligt. För att ge elev/brukare eller personal vägledning om orsak eller konsekvens i en situation krävs bekräftande speciella kommentarer om vem eller vilka som gör vad, var och hur eller varför (något är bra eller dåligt). De bekräftande speciella kommentarerna i en träningssituation är mycket viktiga för att få elev/brukare att lära sig nya begrepp, att göra val och att öka sitt medvetande om hur ett verktyg kan användas/en aktivitet ska utföras. Det är inte fel att kombinera bekräftande och bedömande kommentarer, men i inlärningssituationen är det fördelaktigast att ha en övervikt av bekräftande utsagor som tydliggör begrepp för vad man gör med vad, orsakssamband och konsekvenser. De bekräftande speciella kommentarerna i en arbetssituation är lika viktiga för att ge personalen förståelse för vad i deras arbete som är bra eller dåligt, hur det kan göras bättre och varför utfallet av arbetet blir som det blir beroende av hur samspelet flyter. Vi funderade tillsammans över varför vi ofta upplever det negativt att få höra den bedömande generella kommentaren "vad duktig du är" utan åtföljande speciell bekräftelse "som kan.., när du.., för att.." Någon sa "det är som att få en klapp på huvudet", en annan "det är något man tar till när man inte har några bra lösningar på problem som vi vill ha hjälp med att lösa". Ytterligare någon sa att "det är så lättvindigt att bara kasta ur sig en positiv fras, det känns mer genomtänkt och seriöst när man får en kommentar som är en kombination av *speciell bekräftelse och generell bedömning*".

Tema: produkt och process

Detta tema växte fram under diskussionerna om vad det berodde på att en del elever/brukare bara kunde utföra körningen på andras uppmaning men inte på eget initiativ. Under träningen vill personalen gärna nå fram till "produkten" så snabbt som möjligt, produkten i det här fallet är att eleven/brukaren kan köra och/eller styra till ett mål. Det snabbaste sättet att få fram "produkten" är att hela tiden instruera och mana på elev/brukare att "gör si, gör så, inte så" och så vidare. Det sättet att arbeta gör att elev/brukare blir en "lydig soldat" som hela tiden tittar på sin personal och inväntar nästa instruktion eller uppmaning. Initiativet till aktivitet kommer till största delen från personalen och eleven/brukaren har en mer passiv, hörsammande roll under träningen. Vi kom i diskussionerna fram till att det är viktigt att uppmuntra och stimulera elev/brukare till att utforska och experimentera med styrspaken på egen hand för att på så sätt lära sig hur elrullstolen kan sättas i rörelse eller styras till ett mål. Utforskandet och experimenterandet är det som krävs för att elev/brukare ska komma igenom processen som leder till att han eller hon på eget initiativ kan sätta stolen i rörelse eller styra till ett mål. Hur mycket tid som krävs för att gå vidare i processen och komma till den självproducerade "produkten" är mycket varierande och beroende både av individuella förutsättningar och den fysiska och sociala miljön. Den fysiska miljön utgörs av verktyget man använder och lokalen och dess inredning. Ljudet och ljuset i träningsutrymmet är andra miljöfaktorer som kan inverka på processen. Den sociala miljön utgörs av den/de som ger träningen och andra som finns i närheten av den som tränar. Samtal, skratt och glam kan inverka både positivt och negativt. Inverkan beror mycket på var i processen den tränade befinner sig – om han eller hon har behov av uppmuntran, stimulans, behov av tid för bearbetning, lugn för eftertanke eller möjlighet att koncentrera sig och behålla uppmärksamheten på uppgiften.

Tema: väl invanda förhållningssätt

Under diskussioner om arbetet med träningsmetoden blev det tydligt att eleverna och brukarna, lika väl som personalen, hade vissa väl invanda sätt att förhålla sig till varandra i olika situationer.

Vanligtvis hade de utvecklats under lång tid och var inte något man medvetet funderade över, man bara gjorde som man brukade. I diskussionerna kom vi fram till att första steget till att förändra de väl invanda förhållningssätten var att hjälpa åt att öka medvetenheten om dem. Det var svårt att se sig själv utifrån och därför var det viktigt att få hjälp att se och försöka förstå sina egna handlingsmönster i en grupp där man kände sig trygg att diskutera om så personliga frågor. Var och en i gruppen kunde på det sättet få stöd att öka sin medvetenheten och förståelse för att varje elev/brukare/personal hade sin egen uppsättning av väl invanda förhållningssätt.

Exempel: En brukare lämnades alltid i fred av personalen när han började låta på ett brummande sätt, knuffade eller slog. Hans beteende uppfattades som irritation eller ilska och personalens väl invanda förhållningssätt var att låta honom göra det han själv ville mest av allt

– sitta vid fönstret och titta ut. Ny personal blev ofta skrämmd och valde snabbt att hålla sig på avstånd och inte ställa några krav. Brukarens väl invanda förhållningssätt att brumma, knuffa, slå fungerade utmärkt för att slippa krav och obekanta, nya situationer som han kanske upplevde som skrämmande. När jag kom som metodhandledare och försatte honom i den nya situationen att träna i elrullstolen och ställde krav på honom använde han sitt vanliga förhållningssätt som han brukade. Jag svarade inte på det sätt han var van vid, tolkade hans uttryck som rädsla eller obehag och försökte stödja och uppmuntra honom att prova det nya och främmande. Det krävdes mycket tid och ihärdighet men genom det annorlunda förhållningssättet utvecklade brukaren en bättre tolerans för andras krav och nya aktiviteter. Det vi kom fram till i diskussionerna var att först genom att bli mer medvetna om våra väl invanda förhållningssätt kan vi förändra och utveckla dem. Om och när vi bättre kan förstå vad som ligger bakom mönstren och vad de leder till kan vi också göra försök att vika av från våra väl uppkörda spår och vältrampade stigar genom att ändra förhållningssätt.

Tema: att uppleva mening

Diskussionen kring mening gällde både mening för brukare/elev som tränar i elrullstol (eller annan aktivitet) och för personalen som ger träningen. Vi funderade över frågor som: Vad ger en aktivitet mening? Vad är en meningsfull aktivitet? För vem är aktiviteten meningsfull? (för elev/brukare eller för personal). Det krävs både förståelse, kunskap och någon slags känsla, upplevelse för att aktivt engagera någon i en aktivitet och det gäller för både elev/brukare och personal. Förnuft och känslor styr vårt handlande. Upplevelse eller känsla är starkaste drivkraften till våra val mellan att göra/handla eller inte göra/handla. Vi kom fram till att det är nödvändigt att ha någon form av begrepp för att kunna uppfatta mening med det man ser, upplever. Det man inte har "bilder" eller begrepp för kan man heller inte begripa eller tolka. *Exempel:* Oförmåga att "se" murklor i skogen – först ser man inte några, men sedan när man sett den första så kan man se murklor överallt; När Darwin kom med sin båt upp för Eldslandets kanaler så kunde invånarna inte "se en båt", de såg bara något stort och oformligt som rörde sig, men någon mening och innebörd hade det inte. De såg men förstod inte det de såg. Vi finner aldrig det oväntade om vi inte väntar oss det. Hur ska man kunna vänta sig något om man inte tror eller har en aning om att det finns? Vi kom i diskussionerna fram till att de svårigheter vi har med att uppleva mening med nya aktiviteter, träningsmetoder kanske hänger ihop med vårt behov att veta något om vilka resultat vi kan förvänta oss av det vi gör. Svårigheten när vi arbetar med människor är att det inte finns några garantier för att vi får resultat och i så fall hur det resultatet kommer att se ut. Det går att peka på möjligheter, förutsättningar, tidigare uppnådda resultat men egentligen är det de självupplevda resultaten som ger mening och stimulerar till att göra större ansträngningar i aktiviteten eller arbetet med något.

Presentationer av FoU-projektet och studiebesök

Projektet har presenterats utanför Jokkmokks kommun vid ett flertal tillfällen. Delar av personalen och metodhandledaren har i olika grupperingar ansvarat för presentationer och studiebesök. Dessa aktiviteter beskrivs nedan i kronologisk ordning.

- Första presentation gjordes i samband med att personalgruppen från dagcenter var på studiebesök hos arbetsterapeut Agneta Johansson och hennes medarbetare på en dagverksamhet för vuxna med utvecklingsstörning, i Luleå 2003.
- I januari 2004 kom personal från Slingan på Sabbatsberg i Stockholm till Jokkmokk på ett tvådagars studiebesök för att se och höra om användningen av träningsmetoden på dagcenter.

Presentation på rehabiliteringsmässan i Älvsjö, Stockholm

- I april 2004 gjorde 10 av projektdeltagarna en tågresan till Stockholm. Där presenterade de projektarbetet i olika sammanhang tillsammans med metodhandledaren och arbetsterapeut Agneta Johansson från Luleå. Första dagen gjorde vi studiebesök på två verksamheter där de använde en annan metod att träna med elrullstol – slingkörning. Habiliteket i Täby hade verksamhet för skolbarn med multipla funktionsnedsättningar och Slingan på Sabbatsberg hade verksamhet för vuxna personer med utvecklingsstörning eller hjärnskador. De vi besökte presenterade sitt arbetssätt och vi presenterade vår träningsmetod och FoU-projektet.

Under de tre följande dagarna i Stockholm, hjälptes vi åt att presentera träningsmetoden och träningsstolen Entra Tiro i Permobil's monter på Rehabmässan i Älvsjö. Metodhandledaren höll föreläsningar på en timme om metoden och projektet vid sex tillfällen, två gånger per dag. De andra projektdeltagarna var indelade i små grupper, som enligt ett schema i tvåtimmars pass, turades om att berätta om vårt arbete med metoden och visa mässbesökarna hur träningsstolen fungerade.

Personalens enkätsvar efter mässpresentationen

Enkäten efter resan innehöll frågorna: Förväntningar? Vad har jag lärt mej? Hur gick det? Att tänka på? De flesta kände sig på olika sätt stärkta och nöjda av att så många mässbesökare var intresserade av att få veta mer om metoden. De flesta hade inte trott att så många skulle vara intresserade av träningsmetoden *”börjar förstå att det är ett stort projekt som många är intresserade av att ta del av”*. De kände också att de klarade av att presentera träningsmetoden och projektet på ett bättre sätt än de hade föreställt sig före avresan. En uttryckte det som att *”man tvingas tänka efter när man får frågor och diskuterar det här”* (om arbetet med metoden), en annan att *”man får tänka till själv vad man gör och varför”*. Några kommenterade också att det var bra att personal från träningsskola och dagcenter hade gjort resan tillsammans, de hade lärt känna varandra, hjälpts åt och tagit del av varandras erfarenheter. *”Jag kände att det blev så bra med monterarbetet. Kunskapen om metodens värde och stolens förträfflighet djupnade, genom att man berättade och visade så många gånger...kunskapen djupnade”*.

- I maj 2004 efter besöket på mässan i Stockholm besökte två journalister från två olika tidskrifter verksamheten i Jokkmokk och gjort reportage om träningsmetoden och projektet: *Arbetssterapeuten* (2004) och *Allt om hjälpmedel* (2004).
- I oktober 2004 presenterade projektledaren Åsa Nilsson tillsammans med en grupp av fyra personal från skola och dagverksamhet projektet på Sunderby Folkhögskola.
- I november 2005 presenterade metodhandledaren projektet på ett seminarium i Luleå – särskola för utveckling - för personal inom särskolan i Norrbotten. Hon har även presenterat träningsmetoden och projektet med inriktning på forskningsmetoden – grounded theory (GT) – vid ett seminarium lett av grundaren till GT-metoden Barney Glaser, i Malmö i september 2003 samt på en internationell sociologi kongress i Stockholm i juli 2005.
- Erfarenheterna från arbetet med FoU-projektet i Jokkmokk vävdes in i metodhandledarens avhandling (i fri översättning): *Köra för att Lära – växande medvetande om verktygsanvändning och en grundad teorin om hur man kan lyfta över plåtår*. Avhandlingen presenterades och försvarades i mars 2007, vid Lunds universitet (Nilsson, 2007).

Diskussion

Resultaten från FoU-projektet visade att det följde många positiva effekter av att personal inom dagverksamhet för vuxna med utvecklingsstörning, personliga assistenter och personal inom särskolans verksamhet för barn och ungdomar fick möjlighet att lära sig att använda träningsmetoden Köra för att Lära™.

Meningsfull aktivitet och drivkrafter

De positiva erfarenheterna från arbetet med träningen gav personalen upplevelsen att det faktiskt gick att stödja utvecklingen hos elever/brukare med den nya träningsmetoden. Den positiva utvecklingen hos elever/brukare skapade en atmosfär av förhoppningar och tilltro till personalens egen förmåga att stimulera och främja tillväxt av medvetande om verktygsanvändning både hos elever/brukare och sig själv. Den positiva atmosfären främjade både personalens och metodhandledarens drivkrafter och motivation till att fortsätta med träningsmetoden också när framstegen kom långsamt. Drivkraft och motivation var av största vikt för att personalen skulle klara av att övervinna känslor av frustration och misslyckande vid tillbakagång i utveckling/förståelse hos elev/brukare. När sedan framstegen började komma igen så ökade personalens ork att anstränga sig, att vara uthålliga och att vänta ut resultat med mindre otålighet ytterligare. Genom att få en upplevelse av meningsfullhet skapas drivkrafter och motivation som får människor att bli uthålliga och ihärdiga i det de gör.

Samspel och anpassning av träningen

Metodhandledningen hade stor betydelse för utvecklingen av förståelsen av hur samspelet påverkade tillväxten av medvetande om

verktygsanvändning hos alla som var aktivt inblandade i projektet.Handledningen skedde enskilt och i grupp och var baserad på de erfarenheter personalen och metodhandledaren hade gjort under tillämpningen av träningsmetoden. Den ledde till att personalen utvecklade en bättre förmåga att samspela ömsesidigt och på ett begripligt sätt med sina elever/brukare. Den ledde också till ökad förmåga att välja lämpliga träningsstrategier och aktiviteter för varje elev/brukare. För att få till stånd tillväxt av medvetande var det nödvändigt att välja strategier/aktiviteter som passade elevens/brukarens aktuella huvudfas och att samspela utifrån hans eller hennes aktuella förutsättningar – dagsform, sammanhang och yttre störningar.

Resurser som krävs för att föra in en ny arbetsmetod

Det krävdes mycket tid för planering och metodhandledning i grupp för att lära sig den nya träningsmetoden. Det tog också lång tid för personalen att lära sig träningsmetoden eftersom de behövde pröva den länge och med flera elever/brukare innan de blev mer medvetna om bästa sättet att anpassa träningen individuellt. För att befästa inläringen behövde de dessutom många tillfällen där de tillämpade metoden under individuell handledning. Handledningens främsta uppgift var att få personalen att själv uppleva hur de genom att anpassa träningen individuellt kunde stimulera och styra utvecklingen hos en elev/brukare mot ett speciellt mål. Med uttrycket befästa inläringen menas att man lärt sig metoden på ett sådant sätt att den blivit ens egen och därmed ser det som självklart att använda den i sin dagliga verksamhet, och inte bara som ett exotiskt inslag som lyser upp i vardagen och sen slocknar.

Personalen behövde också ha tillgång till andra resurser i form av lämpliga verktyg och lokaler för genomförandet och passande instrument för att bedöma och utvärdera resultatet av sin användning av metoden med elever/brukare.

Hur kan vi lyfta över plåtår - få medvetandet att växa?

FoU-projektet visade att den grundläggande förutsättningen för att stimulera tillväxt av medvetande i en ny aktivitet var en trygg, tillitsfull och ömsesidig relation mellan parterna i samspelet, tränare – tränad (medvetande om användning av styrspak) eller handledare – personal (medvetande om metodanvändning). Trygghet och tillit var ett villkor för att ett ömsesidigt samspel skulle utvecklas i relationen. Utöver denna grundläggande förutsättning framträdde ett mönster av faktorer som behövdes för att stimulera tillväxten av medvetande om användandet av styrspak eller träningsmetod. De viktigaste var:

- Drivkraft och motivation.
- Responsivitet (förmåga att samspela på en nivå som är begriplig för båda parter, lyhördhet)
- Anpassningsbarhet (kunna anpassa efter aktuell energitillgång, situation, förutsättningar)
- Uthållighet (orka vänta ut resultat) och
- Resurser (personal, material, verktyg, tid, lokaler mm).

Om någon av dessa faktorer saknades var det svårt eller ogörligt att få till stånd en tillväxt av medvetande hos elev/brukare/personal. (Nilsson, 2007).

Tankar inför framtiden

Personalen som arbetar i projektet önskar att de ska kunna fortsätta att använda träningsmetoden Köra för att Lära™, både med dem som redan tränar och med nya elever och brukare inom de olika verksamheterna i Jokkmokks kommun. Fortsatt arbete med metoden kan utöka personalens erfarenheter och ge ytterligare kunskap om vad personalen kan åstadkomma med träningsmetoden. Framför allt kan fortsatt arbete med träningen ge mycket glädje genom upplevelsen av att elever/brukare och man själv som personal kan få en oväntad tillväxt av medvetande genom att använda nya verktyg som styrspak på elrullstol och en ny träningsmetod.

Eftersom det är så tidskrävande att lära sig hur träningen kan användas på ett målstyrande sätt, är det en fördel om en i personalen kan ta huvudansvaret för träningen. Personen med huvudansvaret kan fungera som mentor och handledare för ny personal som ska lära sig träningsmetoden. Ny personal som ska använda metoden behöver stöd för att utveckla sin förmåga att anpassa träningen på individuell nivå. De behöver också stöd för att utveckla ett ömsesidigt samspel med elev/brukare som baseras på en känsla av trygghet och tillit. Ytterligare en fördel med att en personal har huvudansvar för träningen är att hon/han också kan ha ansvar för att utrustningen fungerar och veta vem som ska kontaktas för service eller reparation.

Följande lilla dikt är ledstjärna för det fortsatta arbetet med träningen:

*Om jag vill lyckas med
att föra en människa
mot ett bestämt mål,
måste jag först finna henne
där hon är och börja just där.*

*Den som inte kan det lurar sig själv
när hon tror att hon kan hjälpa andra.*

*För att hjälpa någon måste jag visserligen
förstå mer än vad hon gör,
men först och främst förstå det hon förstår.
Om jag inte kan det så hjälper det inte
Att jag kan och vet mera.*

*Vill jag ändå visa hur mycket jag kan,
så beror det på att jag är fåfäng och högmodig
och egentligen vill bli beundrad av den andra
istället för att hjälpa henne.*

All äkta hjälpsamhet börjar med ödmjukhet

*inför den jag vill hjälpa och därmed
måste jag förstå att detta med att hjälpa
inte är att vilja härska,
utan att vilja tjäna.*

*Kan jag inte detta,
så kan jag inte hjälpa någon.*

Sören Kirkegaard

Referenslista

- Allt om hjälpmedel. (2004). *En sorts hjärngympa. Elrullstolen som gör att man växer och blir smartare*. Stockholm: Hjälpmedelsinstitutet. Nr 6, 22-25.
- Arbetssterapeuten. (2004). *Medvetandet växer med träning i elrullstol*. Nacka: Föreningen Sveriges Arbetsterapeuter. Nr 3, 11-13.
- Asplund, J. (1987). *Om hälsningsceremonier, mikromakt och asocial pratsamhet*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Berg, L-E., Boglind, A., Leissner, T., Månsson, P., & Värnlund, H. (1982). *Medvetandets sociologi. En introduktion till symbolisk interaktionism*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Brodin, J. (1991). *Att tolka barns signaler. Gravyt utvecklingsstörda flerhandikappade barns lek och kommunikation*. Avhandling för doktorsexamen, Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.
- Charon, J.M. (1995). *Symbolic interactionism*. New Jersey, U.S.A.: Prentice Hall.
- Dahlöf, A. (1999). *Växtbok för annorlunda människor*. Uppsala Publishing House AB.
- Engeström, Y., Miettinen, R., & Punamäki, R-L. (1999). *Perspectives on activity theory*. Cambridge UK: Cambridge University Press.
- Glaser, B. (1978). *Theoretical sensitivity. Advances in the methodology of grounded theory*. Mill Valley, California: Sociology Press.
- Glaser, B. (1998). *Doing grounded theory: Issues and discussions*. Mill Valley, California: Sociology Press.
- Glaser, B. (2001). *The Grounded Theory perspective: Conceptualization contrasted with description*. Mill Valley, CA, USA: Sociology Press.
- Glaser, B. (2003). *The Grounded Theory perspective II: Description's remodeling of grounded theory methodology*. Mill Valley, CA, USA: Sociology Press.
- Glaser, B., & Strauss, A. (1967). *The discovery of grounded theory*. U.S.A.: Aldine de Gruyter.
- Gordon, C.Y., Schanzenbacher, K.E., Case-Smith, J., & Carraso, R.C. (1996). Diagnostic problems in pediatrics. In Case-Smith, J., Allen, A.S., & Pratt, P.N. (Eds.) *Occupational therapy for children*. (Third ed.). Mosby
- Haenan, J. (2000). Gal'perian instruction in the ZPD. *Human Development*, 43, 93-98.
- Haenen, J. (2001). Outlining the teaching – learning process: Piotr Gal'perins contribution. *Learning and Instruction*, 11, 157-170.
- Jerlang, E. (1992). *Utvecklingspsykologiska teorier*. (2:a uppl.). Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Leontjev, A. N. (1977/2001). Activity and consciousness: Progress Publisher. Retrived from <http://www.marxists.org/archive/leontev/works/1977/leon1977.htm>
- Luria, A. R. (1976). *Cognitive development. Its cultural and social foundations*. Cambridge: Harvard University Press.
- Luria, A. R. (1979). *The making of mind. A personal account of Soviet psychology*. Cambridge: Harvard University Press.
- Mead, G. H. (1967). *Mind, self and society*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Neistadt, M. E., & Crepeau, E. B. (1998). *Willard & Spackman's Occupational Therapy*. Ninth edition. New York: Lippincott.
- Nilsson, L. (1996). *What can be achieved by training in powered wheelchair. A study of two multihandicapped preschool children*. Opublicerad magisteruppsats, Lunds universitet, 1996. <http://www.lisbethnilsson.se>
- Nilsson, L. (2000). Metodboken. Träning och behandling i elrullstol. Print on demand Studentlitteratur. Lisbeth Nilsson, Box 158, 960 33 Murjek eller <http://www.lisbethnilsson.se>
- Nilsson, L. (2007). *Driving to Learn. The process of growing consciousness of tool use – a grounded theory of de-plateauing*. Avhandling för doktorsexamen, Institutionen för hälsa, vård och samhälle, Lunds universitet. Opponent professor Mats Granlund, Jönköping. Adress till kopia i pdf-format: <http://luur.lub.lu.se/luur?func=downloadFile&fileOId=548100>
- Nilsson, L., & Nyberg, P. (2003). Driving to Learn. A new concept for training children with profound cognitive disabilities in powered wheelchair. *American Journal of Occupational Therapy*, 57, 229-233.

- Nilsson, L., & Eklund, M. (2006). Driving to Learn. Powered wheelchair training for those with cognitive disabilities. *International Journal of Therapy and Rehabilitation*, 13(11), 517-527.
- Nilsson, L., Nyberg, P., Thulesius, H., & Eklund, M. Driving to Learn in a Powered Wheelchair: Identification of the Process of Growing Consciousness of Joystick-use in People with Profound Cognitive Disabilities. Ingår i avhandlingen: Nilsson (2007).
- Nilsson, L., Eklund, M., & Nyberg, P. Driving to Learn in powered wheelchair. The inter-rater reliability of a tool for assessment of joystick-use. Ingår i avhandlingen: Nilsson (2007).
- Nilsson, L., Nyberg, P., & Eklund, M. Training characteristics important for growing consciousness of joystick-use in people with profound cognitive disabilities. The Driving to Learn project. Ingår i avhandlingen: Nilsson (2007).
- Ross, M., & Bachner, S. (1998). *Adults with developmental disabilities: Current approaches in occupational therapy*. Bethesda, MD: AOTA, The American Occupational Therapy Association Inc.
- Seligman, M. (1976). *Hjälplöshet. Om depression, utveckling och död*. Stockholm: Aldus förlag.
- Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in society*. Cambridge MA: MIT Press.
- Vygotsky, L.S. (1986/1994). *Thought and language*. Cambridge MA: MIT Press.
- Weisz, J. R. (1979). Perceived control and learned helplessness among mentally retarded and nonretarded children: a developmental analysis. *Developmental psychology*, 15(3), 311-319.
- Wells, G. (1999). *Dialogic inquiry: Towards a sociocultural practice and theory of education*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Wertsch, J.V. (1985). *Vygotsky and the social formation of mind*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Yerxa, E. (1998). Health and the human spirit for occupation. *American Journal of Occupational Therapy*, 52, 412-418.

Bilagor

- Bilaga 1. Entra Tiro, broschyr från Permobil.
- Bilaga 2. Observationsprotokoll
- Bilaga 3. Skattningschema för tillväxt av medvetande om styrpaksanvändning.

Köra för att lära.

En metod för att öka medvetandet genom träning i en speciellt utformad elrullstol.

Jag har utvecklat en metod där rörelseupplevelsen i en joystickstyrd elrullstol används för att öka medvetenheten hos barn, ungdomar och vuxna med kognitiva funktionshinder. Köra för att lära kan användas på en mycket enkel eller en mer komplicerad aktivitetsnivå. För en person kan målet vara att väcka medvetandet om att en egen handling kan orsaka en effekt, för en annan kan syftet vara att utveckla medvetenheten om möjliga konsekvenser av olika val.

Erfarenheterna från mer än 1 500 träningstillfällen med 110 personer i åldrar från 1 till 86 år, har visat att nyfikenhet, intresse att utforska, vilja att experimentera, behärska och bli skickliga stimuleras. Personerna kan också få ökad medvetenhet om sin aktuella förmåga och därigenom reflektera över nya möjligheter eller begränsningar i sin vardag. Exempelvis har personer med svåra kognitiva funktionshinder blivit medvetna om hur man styr dit man vill med spaken och

andra med lätta kognitiva funktionshinder har blivit medvetna om att de kanske inte ska köra bil.

Vem är metoden till för?

Träningsmetoden vänder upp och ner på invanda mönster om hur en rullstol kan användas. Metoden är användbar för alla personer som har någon form av störning i hjärnfunktionen. Gående eller icke gående. Det spelar inte någon roll vad som orsakat störningen eller vilken grad den har, tillämpningen

av träningen kan anpassas till olika personliga behov av ökad medvetandegrad.

Så fungerar det.

Träningen ger en tydlig upplevelse av rörelse och tillfällen att upptäcka och utforska olika områden av medvetandet – den egna kroppen, jaget, relationer till ting och andra i rum och tid, förutseende av konsekvenser och planering av aktiviteter. När joysticken aktiveras sätts stolen i rörelse vilket ger en omedelbar

Koncentrationsträning.

Joystick fungerar bäst för att ge användaren snabb respons.

återkoppling till alla sinnen och känns i hela kroppen. Upplevelsen är effektiv och gör det lättare för personen att inse hur och varför hans eller hennes egen aktivitet kan få saker att hända.

Metoden.

Assistenter, vårdpersonal eller intresserade närstående kan ta del i träningsprocessen, bara de har fått handledning och information om metoden. Tränarens roll är att stödja personen både genom att fysiskt vägleda handen på spaken och/eller genom att språkligt benämna och bekräfta vad som händer och varför. Metoden bygger på ömsesidigt samspel och inläring genom vägledning. Oavsett om personen bara aktiverar styrspaken av en slump eller om rörelsen sätts igång genom fysisk vägledning av tränaren så kan hon eller han ändå

ha nytta av träningen. I verktyget som används – elrullstolen – finns en inbyggd möjlighet till kompetensutveckling. Detta innebär att individen har möjlighet att växa från en mycket enkel till en mycket avancerad användningsnivå, utan att något i verktyget ändras. Det som förändras för att öka kompetensen är kraven på individens sätt att använda verktyget.

Lisbeth Nilsson

Bilder från träningsprojektet i Jokkmokk mars 2004.

Vägledning från tränaren är en viktig del av träningen.

Lisbeth Nilsson, arbetsterapeut sedan 1974, har erfarenhet från rehabilitering, primärvård, barn- och vuxenhabilitering. Hon började påbyggnadsutbildning 1992 och startade studierna av träning i elrullstol 1993. Efter sin masters examen antogs hon 1996 som doktorand vid Institutionen för klinisk neurovetenskap, Avdelningen för Arbetsterapi, Lunds universitet. Lisbeth har från studiens start arbetat med att utveckla metoden för olika personer. Hon har också under över tio år verkat för utvecklingen av en fungerande tränings-elrullstol som kan användas av många olika personer. Hennes avsikt har varit att ge personerna bästa förutsättningar för utveckling och återhämtning men också att ge hög tillgänglighet för många personer till en rimlig kostnad.

Nilsson L (1996)
What can be achieved by training in a powered wheelchair.

Nilsson L, Nyberg P (1999)
Single-switch control versus powered wheelchair for training cause-effect relationships

Nilsson L, Nyberg P (2003)
Driving to learn.

Nilsson L (2000) Metodboken.
Träning och behandling i elrullstol.

www.lisbethnilsson.bd.se

Entra Tiro ger dig träning.

En elrullstol som har utformats speciellt för att passa metoden "köra för att lära". Erfarenhet från elva års tillämpning av träningsmetoden har visat att standardstolar fungerar dåligt för denna träning. Elektroniken behöver fungera på ett direkt och förutsägbart sätt – mönstret är då lättare att lära.

Hastighet och kraft kan lätt ställas lågt vilket gör att personer med långsam reaktionstid kan lära utan att bli rädda eller orsaka skada när de kolliderar under träningen. Sittenheten är extremt

flexibel och enkel att justera, du behöver inga verktyg alls. Hela tanken

är att denna stol skall kunna användas av såväl det riktigt lilla barnet som en fullvuxen person.

*Speciell elektronik
som ger omedelbar
feedback.*

*Det behövs inga
verktyg sitsen är
mycket enkel
att justera
från en användare
till en annan.*

www.permobil.se

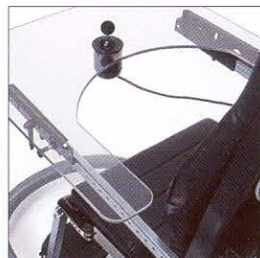
Båge runt benen och stötdämpare ger en känsla av trygghet.

*Benstödens längd kan
justeras enkelt.*

*Från barn till vuxen, med
bara ett enkelt grepp får du
sitsen att passa alla.*

*Det vida bordet ger stöd åt
armar. Både höjd och djup
justeras enkelt. Joysticken är
placerad i mitten av bordet för
att underlätta intuitiv körning.*

TEKNISKA DATA TIRO.

Längd	1100 mm
Bredd	610 mm
Minsta transportlängd	780 mm
Vikt inkl batterier	138 kg
Max Användarvikt	120 kg
Sitshöjd	530 mm
Sitsbredd	400 mm
Sitsdjup	170–500 mm
Bordshöjd	180–360 mm
Avstånd mellan dyna och fotplatta	200–520 mm
Ryggstödhöjd	600 mm
Ryggstödvinkel	90°–125°
Benstödvinkel	100°–115°
Batterikapacitet	2x73 AH
Laddningstid	8 tim

Observationsprotokoll, elrullstolskörning

Namn:	Datum:	Klockan:	Trän.tid:
Personal:	Plats:	Videoinspelning:	Inomhus:
Andra:		Trän. nr:	Utomhus:
Anmärkningar om sömn, hälsa, ep-anfall, sinnesstämning mm:		Observatör:	Verksamhet:

Ange med kryss på skalan din upplevelse av individens aktivitetsnivå

PASSIV

AKTIV

1	2	3	4	5
ف	ف	ف	ف	ف

Huvudsaklig fas:

- 1 reflexer, beteende
- 2 begynnande förståelse att spaken har med rörelsen att göra
- 3 inriktad på att spaken orsakar rörelsen
- 4 kan sätta igång rörelsen avsiktligt men har svårt att trycka, dra
- 5 experimenterar, provar för att hitta läget för olika riktningar
- 6 kan köra till ett mål genom att styra, med grova rörelser
- 7 kan reglera hastigheten med flyt, väl avvägt, ett nöje att köra
- 8 kör skickligt och säkert, kör för att göra

Ringa in siffra

Gör anteckningar om beteenden eller akter/aktiviteter som är nya eller känns viktiga i sammanhanget. Skriv det du faktiskt har sett i den vänstra kolumnen och dina tolkningar i den högra. Ju fler möjliga tolkningar för ett beteende, akt/aktiviteter desto bättre.

Observationer

Tolkningar

Reflektioner och funderingar om träningen:

Huvudfaser för tillväxten av medvetande om styrspaksanvändning under träning i elrullstol

	Aktivitetsform	Individens aktivitet	Rörelser	Individens medvetenhet	Alerthet	Motiv	Körstil	Uttryck
8	Sammanfatt verksamhet	Körandet en del i en verksamhet. ”Kör för att göra” Automatiserad	Jämnt flyt i rörelserna Precision	Medvetenheten är mer inriktad på ”görandet”, körningen ligger på en mer eller mindre undermedveten nivå,	Avspänt aktiv, avslappnad	Plan med förutseende	Säker skicklig navigering	Beroende av ”görandet”
7	Verksamhet i sig själv	Körandet en egen aktivitet Kör för nöjet att köra	Väl avvägda och timade rörelser	Medvetenhet om konsekvenser och medvetenhet om hur styrspaken används för att kontrollera smidig körning	Allmänt fokuserad	Bemästrande	Kontroll av både hastighet och styrning	Glädje Belåten
6	Handling	Kan köra till ett önskat mål . ’Styr’ ibland med ben, arm ist f spaken.	Målriktade men grova rörelser	Medvetenhet om att de egna akterna måste ordnas i en viss ”rätt följd” (ett system) för att uppnå ett visst mål	Fokuserad på målet, lätt distraherad	Önskad riktning, mål	Kontroll av riktning - styrmönster	Växlande Allvarlig Nöjd
5	Experimentella akt-sekvenser	Experimenterar med spaken Kör hit, dit, fram, tillbaka	Valda mer ivriga våldsamma rörelser	Medvetenhet om att det går att orsaka många olika effekter, rörelseriktningar. Utforskar mönstret för styrningen	Aktiv koncentrerad	Val mellan effekter	Experimentell körning	Iver, ofta småskrätt allvar frustration
4	Avsiktliga akt-kedjor	Utforskar Kör - stannar- kör, provar olika grepp	Avsiktliga försiktiga rörelser	Medvetenhet om mer än en effekt, att det inte bara rör sig utan i olika riktningar beroende av egna akterna	Uppmärksam	Avsikt att få olika effekter	Intentionell körning	Allvarlig leende, skrätt ibland
3	Viljemässig akt	Aktiverar spak får effekten rörelse	Distinkt riktad rörelse	Medvetenhet om hur en egen akt kan ge en effekt. Akt på spaken sätter stolen i rörelse.	Alert	Akt - effekt	Själv-initierad körning	Växlande Allvar, nöjd, ibland leende
2	Förmedvetet beteende (begynnande akt)	Rör slår mot olika delar av stolen. Någonstans effekt	Diffust riktad rörelse	Begynnande medvetenhet om hur egen aktivitet mot spaken kan ge effekten rörelse. Utforskar sambandet akt-effekt	Stundvis mer vaken, alert Passiv	Förväntan på effekt	Kan fortsätta köra när vägledning upphör	Nöjd Nyfiken Orolig Arg
1	Reflexer, beteende	Råkar aktivera spaken	Oriktad rörelse	Omedveten om att egna akter på spaken kan ge effekt	Passiv eller utåtagerande	Lust – olust	Slumpmässig eller vägledd	Neutral orolig, arg